

Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Manisa/TÜRKİYE
ramazanekinci@hotmail.com
ORCID

**TANINMAYAN BİR ŞAKÂ'İKU'N-
NU'MÂNİYYE MÜTERCİMİ: HABİBÎ
AHMED BİN DERVİŞ HALİFE VE
DEVHATÜ'L- İRFÂNİYYE FÎ-RAVZATİ
ULEMÂ'İ'L- OSMÂNİYYE ADLI ESERİ**

AN UNKNOWN TRANSLATOR OF ŞAKÂ'İKU'N-
NU'MÂNİYYE: HABİBÎ AHMED BİN DERVİŞ
HALİFE AND HIS WORK NAMED DEVHATÜ'L-
İRFÂNİYYE FÎ-RAVZATİ ULEMÂ'İ'L-OSMÂNİYYE

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 11.11.2020
Kabul Tarihi: 01.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 11.11.2020
Accepted Date: 01.12.2020
Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Ekinci, Ramazan, "Tanınmayan Bir Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Mütercimi: Habîbî Ahmed Bin Dervîş Halife ve Devhatü'l-irfâniyye fi-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye Adlı Eseri", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 665-689.

Ekinci, Ramazan, "An Unkown Translator of Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye: Habîbî Ahmed Bin Dervîş Halife and His Named Work Devhatü'l-irfâniyye fi-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 665-689.

10.28981/hikmet.824310

Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ

TANINMAYAN BİR ŞAKÂ'İKU'N-NU'MÂNİYYE MÜTERCİMİ: HABİBÎ AHMED BİN DERVİŞ HALİFE VE DEVHATÜ'L- İRFÂNİYYE FÎ-RAVZATİ ULEMÂ'İ'L-OSMÂNİYYE ADLI ESERİ

AN UNKNOWN TRANSLATOR OF ŞAKÂ'İKU'N-NU'MÂNİYYE: HABİBÎ AHMED BİN DERVİŞ KHALİFE AND HIS WORK NAMED DEVHATÜ'L-İRFÂNİYYE FÎ-RAVZATİ ULEMÂ'İ'L-OSMÂNİYYE

ÖZ

Kastamonulu bir âlim olan Taşkoprîzâde Ahmed İsmâeddîn Efendi, 1558 yılında Arap edebiyatındaki tabakat tarzı biyografik eserlerden ilham alarak eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî-Ulemâ'id-devleti'l-Osmâniyye adını verdiği Arapça bir hâl tercümesi kitabı yazmıştır. Her padişah devrini bir tabaka kabul ettiği eserinde Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman devrinin ortalarına kadar ömür sürmüş 521 âlim ve sâfinin hayat hikâyelerine yer vermiştir. Yazıldığı devirden itibaren çok okunan ve beğenilen eserin dilinin Arapça olması, okuyucu kitlesini sınırlandırdığı için hemen Türkçe tercümelere yapılmış ve eser geniş halk kitlelerinin istifadesine sunulmuştur. Henüz müellifinin sağlığında Türkçeye çevrilen eserin farklı devirlerde yapılmış birçok tercümesi bulunmaktadır.

Bu makalenin konusunu da Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'nin neredeyse hiç tanınmayan bir mütercimi ve onun mahiyeti bilinmeyen bir tercümesi teşkil etmektedir. XVI. asır şairlerinden Habîbî mahlaslı Ahmed bin Dervîş Halife, Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'yi 972/1564 yılında Devhatü'l-irfâniyye fî-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. Eser, Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'nin bilinen ilk tam tercümesidir. Kitabın bilinen yegâne nüshası Mısır Milli Kütüphanesi'ndedir. Bu makalede Habîbî Ahmed Efendi'nin hayat hikâyesi ortaya konacak, eserlerine değinilecek, şairliği ve nasirliğine temas edildikten sonra hazırladığı Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye tercümesi ayrıntılı şekilde tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye, Taşkoprîzâde, Habîbî Ahmed, Devhatü'l-irfâniyye

ABSTRACT

Taşkoprîzâde Ahmed İsmâeddîn Efendi, a scholar from Kastamonu, wrote an Arabic biographical book named eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî-Ulemâ'id-devleti'l-Osmâniyye, inspired by the biographical works in the Arabic literature, in the form of a tabakat (layers) in 1558. In his work, where each sultan's era was considered as a layer, he included the translations of 521 scholars and sufis who lived from Osman Gazi to the middle of the reign of Suleiman the Magnificent. The work has been widely read and admired since the time it was written. The fact that the language of the work was Arabic narrowed its readership at that time. For this reason, the work was immediately translated into Turkish and the work was presented to the use of large masses of people. The work, which has been translated into Turkish during the life of its author, has many translations made in different periods.

The subject of this article is an almost unknown translator of Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye and a translation whose character is unknown. One of the 16th century poets, Ahmed bin Dervîş Halife, with the pseudonym of Habîbî, wrote Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye in 972/1564 with the name of Devhatü'l-irfâniyye fî-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye. The only known copy of the book is in the Egyptian National Library. In this article, first of all, Habîbî Ahmed Efendi's life story will be presented, his works will be introduced, and his poetship and authorship will be discussed. Then the translation of Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye prepared by him will be introduced in detail.

Keywords: Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye, Taşkoprîzâde, Habîbî Ahmed bin Dervîş Khalifa, Devhatü'l-irfâniyye

Giriş

Türk edebiyatında biyografik metinlerin ortaya çıkışı diğer tarihî ve edebî türlere nispeten daha geç devirlerde olmuştur. Şair ve yazarlar Arap-Fars edebiyatlarındaki muhtelif türlerdeki birçok metni kendilerine model kabul ederek Türk edebiyatında örneklerini vermişlerse de biyografik metinler söz konusu olduğunda aynı hassasiyetin daha geç dönemlere kadar gösterilmediği görülmektedir. Arap edebiyatındaki biyografik eserlerin ortaya çıkışı VIII. asrın sonları IX. asrın başlarına, Fars edebiyatında ise XII. asrın sonlarına tekabül etmekteyken Türk edebiyatında ilk te'lif biyografik metinler ancak XV. asrın sonlarında yazılmıştır.

Türk edebiyatındaki biyografik metinlerin ortaya çıkışında Fars edebiyatındaki tezkire geleneği ve Arap edebiyatındaki tabakat tarzı biyografi yazımının etkisi görülmektedir. Edebiyatımızdaki ilk biyografik metinler Feridüddin Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliyâ*'sının mütercimi belirsiz tercümeleleridir. Ali Şîr Nevâyî'nin Herat ekolü tezkirelerinden etkilenerek yazdığı *Mecâlisü'n-nefâis* adlı şairler tezkiresi XX. asra kadar devam edecek olan tezkire yazma geleneğinin edebiyatımızda başlamasını sağlamıştır.

Türk edebiyatında, Arap edebiyatındaki tabakat tarzı hâl tercümesi yazma geleneğinin başlaması ise XVI. asır âlimlerinden Taşköprizâde Ahmed İsmâeddîn Efendi'nin ömrünün son demlerine doğru Arapça kaleme aldığı *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi-Ulemâ'id-devleti'l-Osmâniyye* adlı eserle mümkün olabilmektedir. Arap ve Acem bilginleri hakkında malumatın fazlaca bulunmasına rağmen Anadolu sahası âlim ve sûfilerinin biyografilerinin yazılmadığından yakınan Taşköprizâde, her padişah dönemini bir tabaka kabul ederek Osman Gazi'den başlayıp Kanuni Sultan Süleyman devrinin ortalarına kadar 10 tabaka içinde 521 şahsın biyografisini yazmıştır. (Ekinci 2018: 29-30)

Taşköprizâde Ahmed İsmâeddîn Efendi *Şakâ'ik*'tan önce yine Arapça kaleme aldığı ilimler tarihi ve tasnifiyle alâkalı *Miftâhü's-sa'âde ve Misbâhü's-siyâde fi-Mevzu'ati'l-ulûm* ile bu sahadaki salâhiyetini; Hz. Peygamber, sahabe, tâbiîn ve İslâm âlimlerinin menkıbelerini, hayatlarını anlattığı *Nevâdirü'l-abbâr fi-Menâkibi'l-ahyâr* isimli diğer eseriyle de terâcim-i ahvâl vâdisindeki gayretini göstermiştir. Bu iki ilim kolundan kazandığı tecrübe ve ustalıktan kuvvet alarak *Şakâ'ik*'i vücûda getirerek yalnız devrindekilerin değil, ondan sonraki asırlarda yaşayanların da hayranlık ve minnettarlığını kazanmıştır. (Gönül¹ 1945: 138)

Eser, daha yazıldığı devirden itibaren büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Okuyucularının eline ulaştıktan sonra kitabın nasıl yüksek bir kabule mazhar olduğunu ve ne kadar hızlı yayıldığını göstermesi açısından şu örnek zikredilebilir: Nev'izâde Atâyî'nin bildirdiğine göre “Fâzıl Emîr” ve “Küçük Emîr” lakaplarıyla tanınan bir hattat müderris *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* istinsahını kendine iş edinmiş; her ay bir *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* nüshası çoğaltıp satarak geçimini bu işten temin etmiştir. (Donuk

¹ Behçet Gönül, modern Türk şiirinin önde gelen şairlerinden Behçet Necatigil'dir.

2017:1001) Behcet Gönül, Atâyî'nin hatırlayamadığı için ismini bildiremediği bu kişinin Tireli Mehmed Şerîf adlı müderris olduğunu bildirerek bu müstensihin elinden çıkmış bir *Şakâ'ik* nüshasını gördüğünü ifade edip eserin sonundaki istinsah kaydında kitabın 40 günde yazıldığına dair ibareler olduğunu belirterek Atâyî'yi te'yit eder. (Gönül 1945: 138-139)

Ülkemizde ve yurt dışındaki yazma eser kütüphanelerinde *Şakâ'ik*'in yüzün üzerinde nüshasının bulunması, bu kitabın ne derece beğenilip okunduğunun kanıtıdır. Ayrıca bir müstensihin eser te'lif edildikten hemen sonra, her ay bir nüsha çoğaltmakla umûmî talebe cevap vermeye çalışması, bu mühim kitabın şöhret ve yaygınlığının bir başka delilidir. Osmanlı dönemi medreselerinde ilmî eserler umûmiyetle Arapça kaleme alındığından, özellikle tahsil muhitlerinde büyük bir alâka ile karşılanan ve âni bir şöhrete mazhar olan *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*, bu ününü Arapça bilmeyen gruplar arasında da duyurmuş, buyüzden te'lifinin hemen sonrasında eserin Türkçeye tercümesi ihtiyacı baş göstermiştir. (Ekinci 2017: 58) Nev'îzâde Atâyî'nin ifadesine göre Âşık Çelebi eseri hemen Türkçeye çevirip, müellife takdim etmiş, Taşköprüzâde de Âşık Çelebi'ye “Mevlânâ 'Âşık, biz bunu Türkî yazmış-ıduk. Tercemede bîhûde zahmet ihtiyâr itmışsüz.” diyerek hem latife etmiş hem de eserin kolay anlaşılabilir bir Arapçayla yazıldığını îmâ etmiştir. (Donuk 2017: 595) Belgradlı Hâkî de İstanbul'a kadar gelip Taşköprüzâde'nin izin ve duâsını alır almaz, eseri Türkçeye çevirmeye koyulmuştur. Müellife eserinin mükâfatını daha sağlığında vermiş olan bu iki hadise münferit iki vakâ şeklinde kalmayıp başka *Şakâ'ik* tercümeleri için âdetâ bir başlangıç teşkil etmiştir.

Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Tercümeleri

Farklı zaman ve muhitlerde birçok kişi değişik sebeplerden ötürü *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'yi tercüme etmeye çalışmıştır. Yapılan tercümelerin tamamına yakını, eserin yazıldığı XVI. asrın ikinci yarısına tekabül etmektedir. Cumhuriyet dönemindeki tercümeleri ise önce Muharrem Tan, ardından da Muhammet Hekimoğlu tarafından yapılmıştır.

- Âşık Çelebi, *Terceme-i Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*²
- Belgradlı Mehmed Hâkî, *Terceme-i Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye – Hadâ'iku'r-reyhân - Mecma'u'l-eyrâf*³

² Eserin bugün itibarıyla elimize ulaşmış bir nüshası bulunmamaktadır. Âşık Çelebi ile Taşköprüzâde arasında geçen bu latifeyi sadece Nev'îzâde Atâyî bildirmektedir.

³ Bugün itibarıyla en eski *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* tercümesi Mehmed Hâkî'ye aittir. Muhtasar bir tercüme olan metin Hâkî tarafından üç farklı zamanda tekrar tekrar ele alınmıştır. Çevrilen biyografi sayısı ve çevirilerdeki tercüme üslubu hemen her aşamada küçük farklılıklar göstermektedir. *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin muhtasar da olsa ilk tercümesi olması sebebiyle birçok nüshası bulunan metnin ilk adı olan *Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*, daha sonraki tercüme safhasında mütercim tarafından *Hadâ'iku'r-reyhân* olarak değiştirilmiştir. Son tercümede ise Hâkî eserine *Mecma'u'l-eyrâf* adını vermiştir. Eserin tenkitli metni için bkz. Mehmet Yunus Yazıcı, *Belgradlı Hâkî'nin Şakâ'ik Tercümeleri*, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Basılmamış Dr Tezi, Kırıkkale 2020.

- Habîbî Ahmed bin Dervîş, *Devhatü'l-irfâniyye fî-Ravzati Ulemâ'î'l-Osmâniyye*⁴
- Mehmed bin Sinânüddin Yûsuf Efendi, *Menâkıb-ı Ulemâ*⁵
- Seyyid Mustafa Efendi, *Hakâ'iku'l-beyân fî-Terceme-i Şakâ'iku'n-Nu'mân*⁶
- Edirneli Mecdî, *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik*⁷
- İbrahim bin Ahmed el-Amasî, *Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*⁸

⁴ Eser ve mütercim hakkında ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁵ Eserden ilk bahseden kişi Charles Blochet olup ondan naklen Behcet Gönül eserin yegâne nüshasının Paris Milli Kütüphane Supplement Turc 1159 numarada kayıtlı bulunduğunu ifade etmiştir. Çeşitli teşebbüslerimiz neticesinde güçlükle temin edebildiğimiz nüshanın zahriyesinde “*Menâkıbu'l-ulemâ, Terceme-i Şakâ'ik*” lafzen bi-lafzin gâyet sahih li-Mehemmed bin Sinânüddin Yûsuf” ibaresi kayıtlıdır. Bu ibare ilk okunuşta eserin yazarının Mehmed bin Sinânüddin olduğunu göstermektedir. Ancak eserin mukaddimesinde yer alan

“kendülerden bir eder-i hürşid-âdâr ve bir yâdigâr-ı rüşen-medâr kılmasın mülâhaza idüp binâ'en 'alâ-hâzâ mertebe-i şebâbdan zamân-ı şeybe deñlü hâtır-ı rüşen-nihâdın **menâkıb-ı 'ulemâ-yı** selef ve **kaşaş-ı şulehâ-yı şâhib-şerefe** terğib idüp az zamânun içinde çoç nesne hıfz idüp lâkin tã'ife-i mezbür[e] hâdden birün ve 'adedden efzün olmağın Devlet-i 'Ođmâniyân'da vâkı' olan **'ulemânuñ menâkıbın** ve şulehânuñ merâtibin kimlerden tağşil-i 'ilm ü ma'rifet ve kümmelinün kağısından tekmiñ-i tañikat itmışlerdür? Kimin kütüb-i tevârihden ve kimin efvâh-ı ricâlden 'alâ sebîli't-tağşil lâ-bi'l-icmâl mefhum idinüp eder olmağa münâsib bunda evlâ ne ola diyü 'alâ-tertib-i zebân-ı faşih-i 'Arabî ile tağrîr ü terkib idüp bir lañif kitâb itmışler idi. Mezkûr kitâb-ı nâmdâr **menâkıb-ı 'ulemâ** olmağla iştihâr bulup bir gün a'yân-ı rüzgârdan muhibb-i 'ulemâ ve mevedd-i meşâyih ü şulehâ bir şâhib-devletün cem'iyetinde zikr olınan kitâbdan birkaç faşl u bâb kûrâ't olunup güş u hüşla istimâ' şadedinde iken sâmi'tinden birkaç 'arif-i şâhibü'l-leñâ'if didiler ...”

Menâkıb-ı Ulemâ ifadelerinden ve Nev'izâde Atâyi'nin *Şakâ'ik Zeyli*’nde yer alan Mehmed bin Sinânüddin Yûsuf’un biyografisinde belirtilen “Menaķıb-ı 'ulemâyı Türkî inşâ ve ol vâdide dahı mahâretin işâ itmış idi.” (Donuk 2017: 791) cümlesinden hareketle eseri Mehmed bin Sinânüddin’e mâl etmiş olmaları. Eserin sonlarında yer alan Hâkî biyografisinden ve *Hadâ'iku'r-reyhân* ile yaptığımız mukayeseden hareketle bu yazmanın Mehmed Hâkî'nin *Hadâ'iku'r-reyhân*’ının bir nüshası olduğunu tespit ettik. Bu durumda ortaya çıkan yegâne ihtimal yazmanın sahibi, okuyucusu veya müstensihî kitabı karıştıran Mehmed bin Sinânüddin’e isnâd etmiştir. Nev'izâde Atâyi'nin Mehmed bin Sinânüddin hakkındaki mütalaasından ve anılan yazmanın yazarının karıştırılmasından hareketle Mehmed bin Sinânüddin’in bugün elimizde olmayan bir *Şakâ'ik* tercümesi veya ulemâ biyografilerini ihtiva eden bir hâl tercümesi kitabı bulunmalıdır.

⁶ 1580’li yıllarda vefat etmiş olan Seyyid Mustafa Efendi, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*’nin tamamını tercüme etmiş, eserinin sonuna da elli bir şahsın biyografisinin yer aldığı *Zamime-i Şakâ'iku'n-Nu'mân* adıyla küçük bir zeyil ilave etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Yunus Yazıcı, “Seyyid Mustafa’nın Hakâ'iku'l-Beyân Fî-Tercemeti Şakâ'iku'n-Nu'mân Tercümesi ve Zamime-i Şakâ'iku'n-Nu'mân Adlı Şakâ'ik Zeyli”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2019, s. 144-164.

⁷ *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*’nin en meşhur tercümesi olarak değerlendirilen *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik*’ta mütercim Edirneli Mecdî Efendi, Taşköprüzâde’nin erişemediği bilgileri de eserine dâhil ederek mevcut biyografileri genişletmiş ve ta'dil etmiştir. 1587’de tamamladığı esere manzum ve mensur ilavelerde bulunarak tercümesine edebî bir form kazandırmıştır. (Edirneli Mecdî 1989: XV)

⁸ XVI. asrın sonlarında yaşamış olan Amasyalı İbrahim bin Ahmed Efendi *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*’nin tamamını 998 (1590) yılında tercüme etmiştir. Eserin tenkitli metni için bkz. Gökhan Alp, *İbrahim bin Ahmed el-Amasî'nin Terceme-i Şakâ'ik-ı Nu'mâniyyesi*, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Basılmamış Dr Tezi, Kırıkkale 2020.

- Mehmed bin Yûsuf el-Çerkesî, *Şakâ'ik Tercümesi*⁹
- Muharrem Tan, *Osmanlı Bilginleri*¹⁰
- Muhammet Hekimoğlu, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*¹¹

Habîbî Ahmed bin Dervîş Halife

1. Hayatı

Klasik Türk edebiyatı araştırmacılarının en temel kaynaklarından şua tezkireleri, vefeyâtnâmeler, biyografi ihtiva eden tarih kitapları, *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* tercüme ve zeyilleri, *Keşfü'z-zünûn* ve zeyilleri, menâkıbnâmeler vb. muhtelif birçok eserde Habîbî Ahmed bin Dervîş'in hayat hikâyesi araştırılmış, ancak herhangi bir malumata ulaşılamamıştır. Mütercimim hayat hikâyesi ile ilgili eldeki bilgilerin tamamı *Devhatü'l-irfâniyye fî-Ravzati ulemâi'l-devleti'l-Osmâniyye* sinde kayıtlıdır. Yarı kurgu yarı gerçek bir hüviyet arzeden sergüzeşt-nâmeleri hâriç tutacak olursak kendinden bahsetmenin uygun görülmediği geleneğimizde Taşköprüzâde Ahmed İsmâmeddin Efendi, sıradışı sayılabilecek bir tasarrufta bulunarak *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* sinin sonunda kendi otobiyografisini kaleme almıştır. Eserin müzeyyilleri (Nev'îzâde Atâyî, Uşşâkîzâde Hasîb, Şeyhî Mehmed vb.) bu uygulamayı sürdürmekten imtina etmişlerse de eseri Türkçeye çeviren mütercimler (Belgradlı Mehmed Hâkî, İbrahim bin Ahmed el-Amasî vb.) bu geleneği sürdürerek çalışmalarının sonunda otobiyografilerini tercümelerinin sonuna ilave etmişlerdir. Habîbî Ahmed bin Dervîş de Taşköprüzâde'nin izinden giderek kitabının sonunda kısa da olsa otobiyografisini kaleme almıştır. Kitaptaki biyografilerin içinde de mütercim yer yer kendi hayatından bahsetmekten geri durmamıştır. Bu bilgilerden hareketle yazarın hayat hikâyesi şu şekildedir:

İsmi Ahmed olan mütercim, aslen Konya'nın Akşehir ilçesindedir. Doğum tarihi bilinmeyen yazarın hayatı hakkındaki bazı bilgilerden hareketle (evlenmesi vb.) en geç XVI. asrın ilk çeyreğinde dünyaya gelmiş olabileceği söylenebilir. Babasının adı/lakabı Dervîş Halife'dir. Dervîş Halife Halvetî tarikatı müridlerinden olup kesin olarak bilinmemekle beraber Silivri'de bir dergahın postnişiniydi.¹² İlk eğitimini

⁹ Tercümenin varlığından XX. asrın başlarındaki kaynaklar bahsetmiştir. Günümüze erişmiş bir nüshası bulunmamaktadır. Ârif, “Devlet-i Osmaniye'nin Teessüs ve Tekarrürü Devrinde İlim ve Ulema”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1332, Sayı 2, s. 137; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1342, C. 3, s. 148.

¹⁰ Ahmed Suphi Furat'ın 1985 yılında hazırladığı *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* nin Arapça tahkikli metni 2007 yılında Muharrem Tan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Muharrem Tan (haz.), *Taşköprüzâde - Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî-Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye)*, İz Yay., İstanbul 2007.

¹¹ *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* nin en yeni tercümesi Muhammet Hekimoğlu'na aittir. Önce eserin Arapça tenkitli metnini hazırlayan Hekimoğlu, bir sayfada Arapça orjinal metin diğer sayfada ise ilgili kısmın tercümesi yer alacak şekilde eseri neşretmiştir. Bkz. Muhammet Hekimoğlu (hızl.), *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî-Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2019.

¹² Yazar Şeyh Ahmed Çelebi'nin biyografisinde babası ile şeyhin dostluğundan bahsetmiş ve yazarın gençlik yıllarında Ahmed Çelebi'nin Silivri'de bulunan Dervîş Halife'nin evine gelip halka vaaz ve nasihatla bulunduğu ifade etmiştir. Bkz. Devha, vr. 335b.

babasından alan ve ardından devrinin önde gelen âlimlerinin rahle-i tedrisinden geçen yazar, henüz gençlik yıllarında tasavvufa meyletti. Ramazan Halife'nin yardımıyla önce Erdebilî Sinan Efendi'den ardından da Merkez Efendi'den icâzet aldı. 951 yılının Rebiülevvel (Mayıs-Haziran 1544) ayında evlendi. Bir ay sonra babası Derviş Halife vefat etti. Babasının ölümünden birkaç ay sonra 952 (1545) yılının başlarında babasının adını verdikleri Derviş isimli küçük kardeşi dünyaya geldi. Bu tarihlerde İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'nde İsa Paşazâde Halil Çelebi'nin muiddliği vazifesinde bulunan yazarın ağabeyi Kemal Çelebi, görevinden ayrılarak babasından boşalan posta oturdu. İmam olarak dört yıl görev yapan Ahmed Efendi 957 (1550-51) yılında İstanbul'a geldi.¹³ Tercemân Câmî'i'nde on bir yıl vâzlik ve şeyhlik yaptı. Buradan ayrıldıktan sonra *Şakâi'k-ı Nu'mâniyye*'nin tercümesine başladı ve Nişancı Bey'in yardımlarıyla 18 Muharrem 972'de (26 Ağustos 1564) tercümesini tamamladı. Eserin tamamlandığı sırada Silivri'de Pîrî Paşa Câmî'i'nde imam olarak görevine devam etmekteydi. Bu tarihten itibaren mütercimnin hayatıyla alakalı herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

2. Edebî Şahsiyeti

Şiirlerinde Habîbî mahlasını kullanan Ahmed bin Derviş'in hayatı, sanatı ve şairliğiyle alakalı şairler tezkiresi kaleme alan müellifler herhangi bir bilgi vermemişlerdir. Bu çalışma kaleme alınana kadar en güncel edebiyat tarihi bilgilerinin yer aldığı *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* adlı kapsamlı genel ağ ansiklopedisinde Habîbî mahlasını kullanan şairler arasında Ahmed bin Derviş bulunmamaktadır.¹⁴

Ahmed bin Derviş'in şairliğini, hazırladığı *Şakâ'ik* tercümesi vasıtasıyla öğrenmekteyiz. Eserindeki manzumelerin birçoğunda şair mahlasını zikretmiştir.

İy Habîbî senüñledür dâ'im
Zafer-i lâ-ilâhe illa'llâh (Devha, vr. 69a)

¹³ İstanbul'a geliş tarihini Erdebilî Sinan Efendi'nin biyografisinde belirtmiştir. Bkz. Devha, vr. 331b.

¹⁴ Bu makale yayım sürecindeyken *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ne "Habibi Ahmed bin Derviş" maddesi teklif edildi ve editörler tarafından talebimiz uygun bulununca adı geçen madde tarafımızca yazıldı. Edebiyat tarihimizde Habîbî Ahmed bin Derviş dışında "Habîbî" mahlaslı dört şair daha bulunmaktadır. Bunların ilk ikisi XV. asırda yaşamış Acem Habîbî veya Habîbî-i Azerbaycanî olarak da bilinen Habîbî Çelebi, Badralı Habîbî; diğer ikisi ise XVII. asırda ömür sürmüş Habîbî Dede ile Şeyh İsmail Habîbî'dir.

- İsrail Babacan, "Habîbî, Acem Habîbî, Habîbî-i Azerbaycanî, Habîbî-i Bergüşâdî, Habîbî Çelebi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/habibi-acem-habibi-habibii-azerbaycani> [erişim tarihi: 01.10.2020]
- Gülçiçek Akçay, "Habîbî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/habibi> [erişim tarihi: 01.10.2020]
- İsmail Hakkı Aksoyak, "Habîbî (Hasibî), Habîb Dede", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/habibi-hasibi-habib-dede> [erişim tarihi: 01.10.2020]
- Beyhan Kesik, "Habîbî, Şeyh Seyyid Habîbî İsmail Efendi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/habibi-seyh-seyyid-habibi-ismail> [erişim tarihi: 01.10.2020]

Aldanma cihân varlığına ma'nide yokdur
Yokluk bulıgör sen de **Habîbî** gibi cânâ (*Devha*, vr. 120b)

Yansun **Habîbî** derd ile meydân-ı 'ışık Allâh de
Tâc u kabâyı terk idüp giysün ferâgat şâlinı (*Devha*, vr. 154b)

Dilerseñ bulasın **Haqq'**ı **Habîbî**
Şerî'at arasında bul habîbi (*Devha*, vr. 164a)

Habîbî'nüñ bulardur cân u cânı
Gönüller mışrınıñ şâh-ı cihânı (*Devha*, vr. 170a)

Habîbî bulayum dirseñ bu zevkı
*Tevekkelnâ 'alâ'llâh'*¹⁵ remzin oğı (*Devha*, vr. 261b)

Habîbî rûhına eyle du'âlar
Çün oldı vaşl-ı cânân ile İshâk (*Devha*, vr. 299a)

Klasik Türk şiirinin husûsiyetlerine vâkıf olduğu görülen şairin mevcut şiirlerinden hareketle şiir yazma kabiliyetini lâdinî şiirden ziyade dinî telkinler ve nasihat vererek okuyucularını iyiye ve doğruya sevk etme gayretiyle dinî edebiyat sınırları içinde kullandığı görülmektedir. Tekke şairlerinin şiirlerinde görülen aruz kusurlarına Habîbî'nin şiirlerinde pek rastlanmaz. Şiirlerinin konusu itibarıyla da klasik edebiyat şairlerinden ayrılır.

Ahmed bin Derviş'in eldeki eserlerinden hareketle onun nâsırlığı, şairliğine göre daha iyidir denilebilir. Dili kullanım becerisi, klasik nesrin önemli ahenk unsurlarından seci'deki başarısı ileri seviyededir. Günümüze ulaşan iki eseri tercüme de olsa, onun yazarlık kabiliyetini bizlere göstermesi bakımından önemlidir.

3. Eserleri

3.1. *Tuhfetü'l-müşâkîn ilâ-Menâkıbî's-sahâbe ve't-tâbi'in*

Ahmed bin Derviş'in bilinen ilk eseri *Tuhfetü'l-müşâkîn ilâ-Menâkıbî's-sahâbe ve't-tâbi'in* adlı bir biyografik eserdir. Kitabın varlığından bahseden yegâne kaynak Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn*'udur. Kâtib Çelebi, bu eserin *Menâkıbü'l-ahbâbi ve Merâtibü Uli'l-elbâb* adlı Arapça kitabın Türkçe tercümesi olduğunu ve müterciminin Ahmed bin Derviş Halife el-Akşehrî olduğunu kaydeder. (Balcı 2012: 1466) Bu bilgiden hareketle yazma eser kütüphaneleri ve kataloglarında yapılan ayrıntılı taramalarda Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Reşit Efendi 1123 numarada kayıtlı adı geçen eserin eksik bir nüshası tespit edilmiştir.

¹⁵ "Allah'a güvendik."

Tamamı 74 varak olan nüshanın cilt ölçüleri bilinmemektedir. Kahverengi deri cildi olan yazma altın yıldızla yapılmış şemseli, zencirekli ve mıkleplidir. Vikâye yaprağında Arap harfleriyle katalog bilgisinden başka “*Tuḥfetü'l-müştakîn ilâ-Kitâbi Menâkıbi's-şahâbe ve't-ṭâbi'in rıdvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'in 'an-tullâb-ı İskender-nâmeler*” ibaresi yazılıdır. Vikâye yaprağından sonra gelen yaprak boştur. Eserin zahriyesinde Arap harfli katalog numarası, yeni harfli “Millet Genel Kütüphanesi” mührü ve kayıt bilgileri yer almaktadır.

Müzehheb ve mülevven bir ser-levhası bulunan yazma baştan sona kadar altın yaldızlı çerçeveye sahiptir. Nesih hatla, siyah mürekkeple yazılmış metinde bölüm başlıklarında yaldızlı mürekkep kullanılmıştır. Bazı varaklarda değişmekle birlikte varakların çoğunda satır sayısı 18'dir. Rakabe kaydı bulunan yazmada bazı kelimeler harekelenmiştir.

Başı 1b: el-Ḥamdü li'llâhi'l-mütevaḥḥid bi'l-'azameti ve âlihâ el-müteferridü berdâ'i'l-kibriyâ el-muttaşıfu bi-şifâti'l-mecd ve'l-'alâ ...

Sonu 74a: Mezâhib-i matbû'a imâmlarınun biri ßevri'dür, hicretün yüz elli beşi senesinde Kûfe'den Başra'ya geldiler. Vefâtları daḥı Başra'da vâқи' oldı hicretün yüz elli birinde.

Eserin herhangi bir yerinde istinsah veya istishab kaydı bulunmamaktadır. Yazmanın son yaprağı temmet için ayrılmış bir biçimde ters üçgen şeklinde çerçvelendiyse de eser tamamlanmamıştır.

Kitabın besmele, hamdele ve salve kısımlarından sonra mütercim eseri tercüme etme sebebini, hangi bölümlere yer verdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ammâ ba'd bu bende-i bî-riyâ ve muḥibb-i fuḳarâ, ḥâk-i pây-ı gürüh-ı ehli dilân ve kemîne-i pür-takşîr ü 'işyân, ḥâdim-i ehlü't-ṭarîka ve 'âzim-i ehlü'l-fütüwet ve'l-maḥabbet şer'at meydânınun cârüb-keşi Aḥmed bin Dervîş vaḳtâ kim 'unfuvân-ı şebâbda olan takşîrâtuma nedâmet ve rey'e'ân-ı cüvânide olan tazıy'âtuma peşimânlık ḳalb-i bîhüdeye ḥarâret ve fu'ad-ı nâ-büdeye cerâḥat virdi ise binâ'en 'alâ ḥazâ bu elemün def'ine çâre ola diyü menâkıbu'l-aşḥâb ve merâtibü'l-ülü'l-elbâb cem' olan kitâblara mü'tâlâ'a itdükde bir kitâb-ı nefise râst geldüm ki her şaḥîfesi kemâlât ile müntehî. Ḥâḳḳâ budur ki mubaşşırân-ı 'âlem ve muḥâḳḳikân-ı benî Âdem baḥr-i taḥḳîḳde böyle kitâb-ı mecma'u'l-ebḥur görmemişlerdür kim nâm-ı hümayünlan *Menâkıbu'l-aşḥâb ve Merâtibü'l-elbâb* dur ve mü'ellifleri daḥı ḳıdvat-i fuzalâ-yı ehlü'l-İslâm, zübde-i meşâyihu'l-kirâm, seyyidü'l-müverriḥîn, fâris-i meydânu'l-yaḳîn Muḥammed bin 'Abdu'llâh bin Muḥammed el-Ḥüseynî eş-Şâfi'i *nevvera'llâhu merḳadehu ve ce'ale'l-cenneti meḍvâhehu*. Bu âyine-i bî-gerde müşâhede vü mü'tâlâ'a itmek ile gerd-i hevâdan nev'an nezâfet ve sevdâ-yı sivâdan berâ'et ḥâşıl oldıysa diledüm ki bu dürrî elmâs-ı 'âḳl birle delüp silk-i beyâna dizüp sevḳ-ı cevheriyâna getürem tâ kim her tâlib-i cevâhir-i rabbânî ve râḡıb-ı yevâḳit-i sübhânî olan dillere nür ve sinelere sürür ḥâşıl ola. İmdi ḳalem-i iḳdâmı ele alup ve varâḳ-ı ihtimâm üzerine lisân-ı 'Arabî'den

Türki'ye telhîş ü terceme eyledüm tâ kim herkes bu bî-kesi istifâde maḥallinde ḥayr-
du'â-yile yâd ideler ve nâmı *Tuhfetü'l-müştâḳîn ilâ-Menâkıbî-ş-şahâbe ve't-tâbi'in*
didüm ve bu nebâtuñ esâsını on maḳâle ve bir ḥâtıme üzerine baḡladum. *Va'llâhu'l-*
hâdî.

Maḳâle-i evvel sâdât-ı şahâbe menâkıbı beyânındadır.

Maḳâle-i dâniye Resûl-i 'âlemüñ ḥatunları ve ba'z-ı nisâ-yı muştafiyyât
beyânındadır.

Maḳâle-i dâliğe tâbi'in uluları beyânındadır.

Maḳâle-i râbi'a fuḳahâ-yı Medîne ve ba'z-ı tâbi'in beyânındadır.

Maḳâle-i ḥâmise sâdât-ı 'ulemâdan ba'z-ı kimesneler beyânındadır.

Maḳâle-i sâdise e'imme-i erba'a beyânındadır.

Maḳâle-i sâbi'a meşâyih-ı müteḳaddimîn beyânındadır.

Maḳâle-i dâmine İmâm-ı Buḥârî ve Müslim ve ba'z-ı muḥaddidîn
beyânındadır.

Maḳâle-i tâsi'a ehl-i ḥâl ü kerâmât ḥatunlar beyânındadır.

Maḳâle-i 'âşire ricâlden ve nisâdan ḥâlleri ma'rûf ve ismleri nâ-meşhûr ekâbir
beyânındadır.

Ḥâtıme Nürü'd-dîn-i Şehîd ḥazretlerinüñ menâkıbı beyânındadır. (Tuhfe, vr.
1b-2b)

Tamamı on tabaka ve bir hâtımeden oluşan eserin günümüze ulaşan yegâne
nüshası beşinci tabakanın ortalarına kadar gelmektedir. Yazmadaki ilk biyografi Hz.
Ebubekir'e, son biyografi ise Utbe bin Ebân el-Gulâm'a aittir.

3.2. *Devhatü'l-irfâniyye fi-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye*¹⁶

Taşköprizâde Ahmed İsameddin Efendi'nin *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'sini esas
olarak serbest bir tercüme yapan Habîbî Ahmed bin Dervîş Halife eserine *Devhatü'l-*
irfâniyye fi-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye ismini vermiştir. Eserin varlığından bahseden
ilk kişiler Franz Babinger ve Ârif Efendi'dir. (Ârif 1332: 137; Babinger 1992: 96) Her
iki araştırmacı da sadece katalog bilgisinden hareketle eserin ve müterciminin isimlerini
anmakla yetinmişler, daha sonraki çalışmalar da bu kaynaklara atıf yapılarak benzer
şekilde sadece isimler zikredilmiştir. (Gönül 1945: 149; Ekinci 2017: 61; Donuk 2017:
33) Kaynakların tamamında mütercimnin adı Dervîş Ahmed olarak anılmışsa da bu bilgi
tashihe muhtaçtır. Mütercimnin tam künyesi Ahmed bin Dervîş Halife el-Akşehrî'dir.

¹⁶ Eserin ilmî neşri tarafımızca hazırlanmaktadır.

3.2.1. Eserin Adı

Ahmed bin Derviş Halife, tercüme ettiği kitabın asıl adını doğrudan çevirmek yerine ona yeni bir isim vermiştir. Taşköprîzâde'nin *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi-Ulemâ'i'l-Osmâniyye* adını verdiği eserin ismini kısmen değiştirmiş ve tercümesini “Osmanlı âlimleri bahçesinde irfan ağacı” olarak anlamlandırabileceğimiz *Devhatü'l-irfâniyye fi-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye* şeklinde adlandırmıştır. Yazmanın zahriyesinde ve mukaddimenin sonlarında kitabının ismini anmıştır:

“... bu za'îf-i şikeste vü dil-ḥaste bu kitâb-ı şerîfe *Devhatü'l-irfâniyye fi-Ravzati Ulemâ'i'l-Osmâniyye* diyü nâm virdüm ve üslûb-ı sâbık üzere on ṭabaḳa üzerine temhîd itdüm.” (*Devha*, vr. 10a-10b)

3.2.2. Yazılma/Tercüme Edilme Sebebi

Mütercim eserine klasik tertibe uygun olacak şekilde besmele, hamdele ve salveyle başlamış, önce dört halifeyi övmüş ardından kitabın tamamlandığı esnada Osmanlı tahtında oturan Kanuni Sultan Süleyman'ı methettikten sonra sözü kitabın yazılma gerekçesine getirerek şu açıklamada bulunmuştur:

“Gençlik yıllarından sonra gelen ağırbaşlılık zamanında bilgisi denizler kadar geniş fazilet sahiplerinin kitaplarını incelerken Taşköprîzâde Ahmed Efendi'nin *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi-Ulemâ'i'd-devleti'l-Osmâniyye* adlı kitabına rastlamıştır. Vakâr sahibi kişilere bir hediye ve devrin şaşılacak bir şeyi olması için Arapçadan Türkçeye çevirmek istemiştir. Elbette sırlarla dolu olgunluk ve erdem sahibi her kişi bu dünyada bir hatıra/armağan bırakmıştır. Bu hatırayı da şöhretli birinin adına ithaf etmiştir.”

“Sebeb-i te'lîf-i kitâb oldur ki bu kemîne-i dil-rîş Aḥmed bin Dervîş *aşlahâ'llâhu şânehu ve şânehu 'ammâ şânehu'*¹⁷ kim erbâb-ı fazl u kemâlün bendesi ve aşşâb-ı fakr u ḥâlün çâker-i kemîne-efgendesidür. Zaya'ân-ı 'ömr-i cüvâniden sonra vücûd bulan 'âlem-i temkînde kütüb-i fuzalâ-yı mütebahhîrine mütâlâ'a esnâsında merhûm u mağfûr Taşköprî-zâde Mevlânâ Aḥmed bin Muştafâ ḥazretlerinin *Şakâ'ık-ı Nu'mâniyye fi-Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* nâm kitâb-ı şerîflerine dahı vuşûl müyesser oldu ise diledüm kim bir şâhib-vaḳâra yâdigâr ve u'cûbe-i rûzgâr olsun için lisân-ı 'Arabî'den Türkî'ye terceme eyleyem, lâkin her ehl-i fazl u kemâl-i pür-esrâr kim bu 'âleme bir yâdigâr ḳomışdur, elbette bir nâmdâr nâmına ḳomışdur.” (*Devha*, vr. 4b-5a)

Mütercim ayrıca eserin ilerleyen bölümlerinde asıl maksadının bu dünyada bir iz bırakabilmek olduğunu, her varlığın fânîliğine temas ederek şu beyti yazmıştır:

Ġarâz bir naḳşdur kim kaldı bizden
Ki zîrâ varlığıñ yokdur beḳâsı (*Devha*, vr. 10b)

¹⁷ “Allah onun işini düzeltsin ve onu kötülüklerden korusun.”

3.2.3. Yazım Tarihi

Ahmed bin Derviş, tercümesinin hâtîme kısmında eserinin tamamlanma tarihini hem nesren hem de tarih düşürerek bildirmiştir. Buna göre eser 18 Muharrem 972'de (26 Ağustos 1564) kuşluk vaktinde tamamlanmıştır.

“... bu kitâb-ı şerîfün tercemesine şürû' idüp âhîr itmâmı bi-'avni'llâhi te'âlâ emîr-i ekrem-i menba'u'l-cüd ve'l-kerem sultân-ı şu'arâ ve bürhân-ı üdebâ, münşî-i resâ'il-i selâfîn-i zamân ve münbî-i kavânîn-i havâķîn-i devrân hâzret-i Nişânî Beg *edâma'llâhu eyyâmehu 'irfânehu'*¹⁸ hîdmet-i şerîflerinde hicretün **toķuz yüz yetmiş ikisi Muħarrem'inün on sekizinde** vaķt-i daħvede tamâm oldu.

Toķuz yüz yetmiş ikisinde iy yâr
Tamâm oldu menâķıb ħamdü li'llâh

Yevâķit-i tevâriħ oldu zâhîr
Ola tâ ħalk-ı 'âlem ħâle agâh

Ĥikâyât-ı meşâyih hem ma'ârif
Zebân-ı Türk'de baş oldu iy şâh

Ĥabûl itsün 'uyûbî ile yârân
Ĥeremdür sözlerümden itmeñ ikrâh

İşidüp oķıyanlar luţf ideler
Du'â idüp diyeler *rahmetu'llâh* (*Devha*, vr. 341a)

Taşköprîzâde *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'yi ömrünün sonlarına doğru görme yetisini kaybettiği için ezberinden 965 senesi Ramazan ayının sonunda (Temmuz 1558) yazdırmıştır. (Hekimoğlu 2019: 862) Ahmed bin Derviş'in *Şakâ'ik* tercümesi, asıl eserin yazımından yaklaşık altı yıl sonra yapılmıştır. Mevcut *Şakâ'ik* tercümelerinin yazım tarihlerine bakıldığında *Devhatü'l-irfâniyye*'nin, *Şakâ'ik*'in ilk tam tercümesi olduğu görülmektedir.

3.2.4. Kitabın İthaf Edildiği Kişi

Ahmed bin Derviş, kitabı tercüme etme gerekçesini ifade ettikten sonra eseri şöhretli birinin adına kaleme aldığını söylemiştir. 26 beyitlik manzum bir ithafta Kanunî

¹⁸ “Allah günlerini devam ettirsin.”

Sultan Süleyman'ın veziri Semiz Ali Paşa'yı¹⁹ metheder ve paşanın maiyetinde yer alanlardan Lâyihî Mustafa Efendi²⁰, Ferruh Kethuda²¹ ve Hasan Bey'i de över.

Tetebbu‘ eyleyüp halk-ı cihānı

Gehî âşkâre vü gâhî nihānî

Bulup erbâb-ı ‘irfân içre bir cān
Vezîr-i a‘zam-ı Sulţān Süleymān

‘Alî’dür nāmı vü hulķı ‘alādur
Derūn-ı dilden anı sevmelidür

Mübârek şadırı tolu nūr-ı imān
Mübârek kalbi kenz-i ‘ilm ü ‘irfân

¹⁹ Burada kendisinden bahsedilen kişi Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Semiz Ali Paşa'dır. Aslen Hersekli olup Praçe (Praća) kasabasından Poturoğulları'ndandır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1520'li yıllarda devşirme olarak alınmış ve İstanbul'a getirildiğinde akrabası Vezîriâzam İbrahim Paşa'nın kethüdâsı Çeşte Bâli'nin yardımıyla saraya girmiştir. Enderun'da eğitim gören Semiz Ali 952'de (1545) mîr-i alem, 953'te (1546) yeniçeri ağası oldu, ardından Rumeli beylerbeyiliğine tayin edildi. 24 Rebülevvel 956'da (22 Nisan 1549) vezâretle Mısır beylerbeyiliğine getirildi. Burada halkın memnuniyetini kazanarak başarılı bir beylerbeyilik dönemi geçirdi. Muharrem 961'de (Aralık 1553) ikinci vezir oldu ve bu rütbeyle İran seferine katıldı. 28 Şevval 968'de (12 Temmuz 1561) Rüstem Paşa'nın vefatı üzerine vezîriâzamlığa getirildi. Vezîriâzam olduktan sonra Avusturya ile ilişkileri düzeltti. Vezâreti döneminde meydana gelen önemli hadiselerden biri Malta kuşatması, diğeri ise 20 Eylül 1563'te İstanbul'da meydana gelen sel taşkıdır. Bir gün bir gece devam eden sel şehirde büyük tahribata yol açtı, özellikle dere yatakları ile Boğaz'a yakın yerlerde büyük yıkım oldu. 30 Zilkade 972'de (29 Haziran 1565) vefat eden Semiz Ali Paşa, Eyüp Sultan Türbesi'nin büyük kapısının yanındaki cüzhânenin bahçesine defnedildi. Kaynaklarda çok iri yarı, şişman ve uzun boylu olduğu için kendisini taşıyacak at bulunamadığı kaydedilen Ali Paşa şişmanlığından dolayı "Semiz", "Kalın" gibi lakaplarla anılmıştır. Arkasında büyük bir miras bırakan ve pek çok hayratı olduğu bilinen Ali Paşa'nın Babaeski'de Mimar Sinan tarafından inşa edilen ve Cedid Ali Paşa Camii adını taşıyan bir camisi vardır. Edirne'de yine Mimar Sinan'ın yaptığı Ali Paşa Çarşısı'nın yanı sıra çarşı kapılarına yakın bir cami ve bir de mescit inşa ettirmiştir. İstanbul'da Eyüp'te Cedid Ali Paşa Mescidi'ni, Karagümrük'te Mimar Sinan'ın eseri olan Cedid Ali Paşa Medresesi'ni, Eyüp'te Kasımpaşa ve Otaçbaşı mahallelerinde iki çeşme ile Rumeli'de Ereğli kasabasında iki çeşme, Silivri'de Akviran köyünde bir cami inşa ettirmiştir. (Afyoncu 2009: 495-496)

²⁰ XVI. asır şairlerinden Lâyihî'nin asıl adı Mustafa'dır. Serez'de dünyaya gelmiştir. Sahn Medresesi müderrislerinden Kemal Çelebi'den mülazım olduktan sonra tasavvufa meyletti. İbrahim-i Gülşenî'ye intisap edince Mısır'a gidip bir müddet hizmet etti. Burada o dönemde Mısır beylerbeyi olan Ali Paşa'yla dostluk kurdu. İstanbul'a dönünce Kanuni Sultan Süleyman'ın veziriazamı olan Ali Paşa'nın ilgisini gördü. Bu durumu kıskananlar, bir müddet sonra Lâyihî'yi bozuk inanç sahibi olarak itham edince Paşa'nın gözünden düştü. Bunun üzerine İstanbul'dan ayrılıp memleketi Serez'e döndü. 973/1565-66'da Serez'de vefat etti. Lâyihî, tarih ve nevadiri ihtiva eden bir mecmua sahibidir. Orta derecede ilim sahibi olan şair, şiir ve inşa da başarılıdır. İmla ve yazısı güzel, iyi bir hattat olan şair, üç dilde şiirler yazmıştır. Yunus Kaplan, "Lâyihî Mustafa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/layih-mustafa> [erişim tarihi: 01.10.2020]

²¹ Ferruh Kethudâ, Semiz Ali Paşa'nın kethudasıdır. İstanbul'da 1562-63'te yaptırılan Ferruh Kethudâ Câmii'nin bânisidir. (Tanman 1992: 7)

Sehāda Hātem olmaz aña çāker
Şecā'atde başı 'arşa berāber

Simāt-ı ni'meti her rüz mebzül
Kātında ehl-i dāniş cümle maqbül

Şeb ü rüz ehl-i 'irfāna muşāhib
Hużūr-ı *li-ma'a'llāha*²² murākıb

Huşūşā var anuñ kātında bir cān
Kemālāt ile gūyā baħr-i 'ummān

Mübārek maħlaşı kim Lāyiħi'dür
Sühanda nūr-ı 'irfān lāmi'idür

Belāgatda feşāħatda huceste
Ma'ārif gülleri hod deste deste

Eger Cāmī göreydi ol ferīdi
Olurdu şıdķ ile anuñ mürīdi

Kemālātını Husrev görse iy yār
Olurdu bendesi bā-şıdķ u ikrār

Eger Sa'di ireydi meclisine
İdeydi çāk ol şevķ ile sīne

Muħaşşal vaşfi gelmez hiç beyāna
Nazīrin görmedi çeşm-i zamāne

Daħı var kabusında ketħudālar
Nicesi ketħudālar cān-fedālar

Şadākat menba'idur her birisi
Sehāvet ma'denidür her birisi

Birinüñ nāmı Ferruħ Ketħudā'dur
Sehā vü ħilm aña Hāķ'dan 'atādur

²² Hadis-i Şerif: "Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir." anlamındaki hadisten iktibastır. (Yılmaz 2013: 469)

Odur akrân içinde 'aql-ı evvel
 Hişâl-i evliyâ ile mükemmel

Hasan Beg'dür birinün nâmı iy yâr
 Şalâh u 'uzlet ile ülfeti var

Vağâr u hilm ile bir kûha beñzer
 Kâtında yokluğ varlık berâber

Bularuñ her biri hikmetde Loğmân
 Buları añlamaz illâ müselmân

İlâhî anları mağfûr eyle
 Öñinden şoñların ma'mûr eyle

Şu şâhib-devletün kim kâpusında
 Bular olsa olur ol kâpu zinde

İlâhî ol vezîri kâm-kâr it
 'Adûsın her zamânda ħor u zâr it (*Devha*, vr.5a-5b)

3.2.5. Eserin Nüshası

Yazma eser kütüphaneleri ve kataloglarında yapılan ayrıntılı taramalarda eserin iki nüshası tespit edilmiştir. İlki Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 148 numarada Ahmed b. Derviş adına kayıtlı müellif hattı olduğu bildirilen nüshadır. (Fihrisü'l-Mahtûtatı't-Türkiye 1989: 48)²³ İkincisi Kahire'deki Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmalar kısmında 8944 numarada kayıtlıdır. (el-Dağistânî 1306: 202)²⁴ Bu bilgide de kısmî düzeltmeye ihtiyaç vardır. *Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* Osmanlı'nın son devirlerinde hazırlanmıştır. Kütüphanedeki yazmalar daha sonra Mısır Millî Kütüphanesi bünyesine dâhil edilmiştir. *Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* ise çok daha yakın bir zamanda hazırlanmış; Hidiv Kütüphanesi'nden intikal eden Türkçe yazmalar tekrar kataloglanınca aslında tek nüsha olan eser iki farklı katalogda yer aldığından iki ayrı nüsha gibi değerlendirilmiştir.

Tamamı 341 varak olan ve ölçüleri bilinmeyen yazma siyah deri ciltlidir. Cildin üzerinde yaldızlı salbekli kakma bir şemse yer almaktadır ve köşebentleri zencireklidir. Cildin iç kapağı vişneçürüğü rengindedir. Herhangi bir vikaye yaprağının bulunmadığı yazmanın zahriyesinde talik hatla eserin adı ve mütercimi şöyle bildirilmiştir:

²³ <http://yazmalar.gov.tr/eser/ed-davhatul-irfan%C3%AEeye-f%C3%AE-ravzati-ulemaid-devletil-osman%C3%AEeye/93488> [erişim tarihi: 01.01.2020]

²⁴ <http://yazmalar.gov.tr/eser/ed-davhatul-irfan%C3%AEeye-f%C3%AE-ravzati-ulemaid-devletil-osman%C3%AEeye/109704> [erişim tarihi: 01.01.2020]

“Devhatü'l-irfâniyye fi-ravzati 'Ulemâ'i'l-Oğmâniyye li-Ahmed Efendi bin Dervîş” Zahriyenin alt tarafında ise kütüphane mührü ve kayıt numarası yer almaktadır.

Müzehheb ve mülevven ser-levhalı olan yazmanın ilk varağı yaldızlı cetvelli, ilerleyen yapraklar ise kırmızı cetvellidir. Bazı yapraklarda değışmekle birlikte yazmadaki satır sayısı 19'dur. Nesih hatla kaleme alınmış yazmada rekabe kaydı bulunmaktadır. Bölüm başlıkları ve seci'in bulunduğu yerlere kırmızı noktalar konulmuştur. Âyet ve hadislerin üzeri siyah mürekkeble çizilmiş, okunmasının güç olduğu düşünölen bazı kelimeler ise harekelenmiştir. Biyografi başlıkları der-kenâra siyah mürekkepli talik hatla yazılmıştır. Muhtemelen kataloglama işini yapanlarca yazmaya Arap rakamlı sayfa numarası verilmiş, 55. sayfadan itibaren numaralandırma yapılmamıştır.

Başı 1b: Allâhu müfettihi'l-ebvâb ve müsebbibi'l-esbâb ve müfeyyüzü zevi'l-elbâb ve hüve'l-'aliyyü'l-'azîmi't-tevvâb, ħamd-i sezâvâr ol 'âlimü'l-esrâra vâşıldur ki 'âlem-i fenâyı varlığı deryâsından bir kaçre âb ta'alluķı ile var ve zemîni dâbit ve âsmâni devvâr eyledi ve cemi'-i mevcûdâtı cevâmî'-i imkânda muķîm ve vezâ'if-i iĥsânda dâ'im ü ber-ķarâr eyledi.

Sonu 341a: İşidüp okıyanlar luţf ideler

Du'â idüp diyeler *rahmetu'llâh*

Yazmanın başında, ortasında veya sonunda herhangi bir ferağ, istishab, istinsah vb. kayıt yer almamaktadır. *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğunu* hazırlayanları yazmanın müellif hattı olduğuna yönelten husus şu olabilir: Yazma baştan sona kontrolden geçmiş, birçok varakta der-kenâra sahh kayıtları düşölmüştür. Tashih notlarına rağmen yazmada birçok yanlış yazım, takdim-tehir hatası dikkati çekmektedir. Ayrıca kayıtların ikisinde yazmanın mütercim kontrolünden geçtiğini gösteren ibareler mevcuttur. 49b varağında der-kenâra yazılan notta “Ömer Dede, Luţfu'llâh menâķıbı arasında yazılıp ħatâ sebķaţ eylemiş, ğaflet olmaya. Ĥaţţ-ı faķîr-i mütercim.” ifadesi kayıtlıdır. Ayrıca 171b varağında der-kenâra Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî'nin biyografisi yazılarak sonuna ise şu ibare not düşölmüştür: “Aşl nüşhada yokdur ammâ bu faķîr lâyiķ görüp yazıldı.” Der-kenâra yazılan notların, sahh kayıtlarının ve biyografi başlıklarını belirten şahıs isim/künye/nisbe ya da lakabların yazıldığı hatlar aynı kalemde çıkmıştır. Bu düşünöden hareketle ilgili katalogu hazırlayanlar eseri müellif hattı olarak değerlendirmiş olabilirler. Her ne kadar eser müellif hattı değılse de müellif kontrolünden geçmiş olması onu değerli kılmaktadır. Mevcut bilgilerimize göre de eser ünük nüsha konumunda olduğundan eldeki yegâne nüshanın müellif/mütercim denetiminden geçmesi ve yanlışların düzeltilmiş olması nâşirin doğru bir metin kurmasına büyük katkı sağlayacaktır.

3.2.6. Eserin Dili ve Üslubu

Klasik Türk edebiyatı sahasında kaleme alınmış mensur eserlerde kullanılan kelimelerin kökeni, Arapça-Farsça terkiplerin kullanım sıklığı ve uzunluğu vb. hususiyetlerden hareketle nesir tasnifleri yapılmıştır. Son yıllara kadar genel kabul Fahri İz'in sade, süslü ve orta nesir şeklindeki tasnifiyken (İz 1996: V-XIII) Fatih Köksal bu

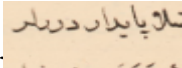

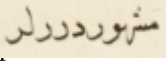
tasnifi genişleterek dörde çıkarmış; sade (üslûb-ı sâde), orta (üslûb-ı mutavassıt), süslü (üslûb-ı müzeyyen), ağdalı nesir (üslûb-ı âlî) şeklinde ifade etmiştir. Bilhassa üslûb-ı müzeyyen (süslü nesir) ile üslûb-ı âlînin (ağdalı nesir) farkını açık şekilde ortaya koymuştur. (Köksal 2011: 16-18)

Konuları itibariyle değerlendirildiğinde biyografik eserlerin çoğu orta nesir grubuna girmekte, bazı tezkireler ve hâl tercümesi kitaplarının ise süslü nesirle kaleme alındığı görülmektedir. Arapçadan tercüme edilmiş bir eser olan *Devhatü'l-irfâniyye*'de kullanılan dil ise yer yer Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin göze çarptığı orta nesir üslûbunun hâkim olduğu bir dildir. Ayrıca Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin kullanım sıklığı, nesrin en önemli ahenk unsuru olan secinin eserdeki yeri gözönünde tutulduğunda eserin genelinde orta nesir ve bazı yerlerde de süslü nesir üslubunun yer aldığı görülecektir.

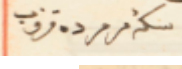
Eserdeki Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerinden bazıları şunlardır:

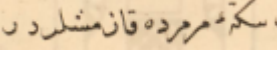
- Eski Anadolu Türkçesi'nde sıklıkla görülen durur/dürür bildirme eki eser boyunca birçok kez kullanılmıştır.

beyne'l-fuzalâ pâydar-dururlar (Devha, vr. 34b)

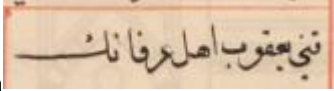
meşhûr-dururla. (Devha, vr. 117b)

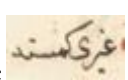
- Bildirme hâli eki sonu hâ-i resmiye ile biten bazı kelimelerde hemze ile gösterilmiştir:

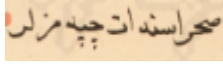
sikkeyi mermerde kızap (Devha, vr. 42a)

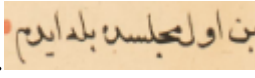
sikkeyi mermerde kızmışlardur (Devha, vr. 64b)

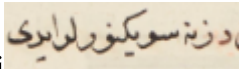
- XVI. asır Türkçesi için arkaik unsur olarak değerlendirilebilecek bazı kelimelere yer verilmiştir.

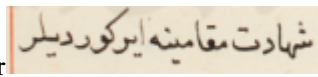
Qanı Ya'küb ehl-i 'irfânüñ (Devha, vr. 108b)

ğayrı kimesne (Devha, vr. 18a)

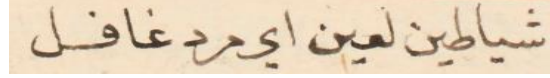
saħrāsına at çapamazlar (Devha, vr. 83a)

ben ol meclisde bile idüm. (Devha, vr. 84a)

dizine söykünürler idi (Devha, vr. 112b)

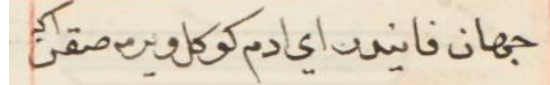
Şehâdet maqâmına irgürdiler (Devha, vr. 334b)

- Seslenme edatı olarak değerlendirebileceğimiz “ey” kelimesi “iy” okunacak şekilde harekelenmiş veya harfle gösterilmiştir.
- Şeyâṭin-i la'în iy merd-i gâfil

(Devha, vr. 29b)

Cihân fânîdür iy âdem gönül virme saḡın aña

(Devha, vr. 58b)

Eserde en dikkat çekici hususlardan birisi asıl eserde yer almamasına rağmen mukaddime kısmında sebeb-i te'lîften sonra mütercimim “münâcât” bahsine girmesi ve Sinan Paşa'nın *Tazarru-nâme*'sindeki “İlâhî”²⁵ nidâsıyla secili bir şekilde ifade edilen yakarışa benzer yakarışları dile getirmesidir.

İlâhî! Bir sultân-ı bî-vezîrsin kim selâṭin-i serverân-ı 'âlem ve ḥavâḳîn-i müdebbirân-ı benî Âdem beydâ-yı saṭvetüñde ser-gerdân u muṣṭarib-ḥâller ve bir pâdişâh-ı bî-naẓîrsin kim mülük-i büzürgvârân-ı ümem şahrâ-yı salṭanatuñda ser-geşte vü bî-mecâllerdür.

İlâhî! Bir mücid-i bilâ-âletsin kim 'adem deryâ-yı ḥizâne-i icâd u iḥtirâ'ındur ve bir mübdî-i bî-illetsin kim yoḡluḡ dâ'iresi maḥzen-i iḥdâḡ u ibdâ'ındur.

İlâhî! Dü ḥarf *kün*²⁶ ile zuhûr iden 'arş u semavât kudret-i bî-nihâyetüñe bürhân-ı şâdi' ve cüz'î iltifât ile müretteb ü müzeyyen olan mevcûdât u maḥlûḡât vaḥdâniyyet-i zâtuña delil-i ḡâṭi'dur.

İlâhî! Çeşm-i 'aḡl u idrâk her ne kadar şarf-ı ḥiddet ü diḡḡat itse zirve-i serâ-perde-i kemâlâtuñuñ bir güşesini göremez ve murġ-ı vehm-i çâlâk şad hezârân bâl ü per ile niçe yıllar ṭayerân itse dâmen-i sürâdîḡât-ı celâlünñün bir bacağına iremez.

İlâhî! Nesr-i ṭâ'ir-i fikret-i pür-ḡikmet rûz u şeb fezâ-yı melekût u ceberûtda cevelân ider ise bir ḡadem sâḡa-i uluhiyyetüñde seyâḡat idemez ve ṭâvûs-ı kiyâset leyl ü nehâr beydâ-yı 'âlem-i nâsût u lâḡûtda perrân gösterse bir nefes hevâ-yı rübûbiyyetüñde per açup uçamaz.

İlâhî! 'Uḡûl-i 'uḡalâ-yı müteḡaddimîn ü müte'ahḡirîn dâ'ire-i ḡudümüne bir zerre ḡadem başamaz ve efkâr-ı fuṣalâ-yı evvelîn ü ahḡirîn ḡikmet ü ma'rifetüñden bir noḡṭaca dem uramaz.

²⁵ Mertol Tulum (hzl.), Sinan Paşa, *Tazarru-nâme*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul: 2014, s. 77, 79, 89, 97, 99.

²⁶ *Kur'ân-ı Kerim*'de birçok sûrede (*Bakara* 117; *Âl-i İmrân* 47-59; *En'am* 73; *Nabl* 40; *Yâsîn* 82; *Mü'min* 68) (﴿يَكُنْ فَيَكُونُ﴾ “Ol!” der, o da oluverir” meâlindeki âyete telmih vardır.

İlâhî! Kûlûb-ı 'uşşâk-ı şādīku'l-fu'âdı vādî-i iştîyâkuñda envâr-ı cemâlünle münevver ve meşâmm-ı müştâkân-ı hâlişü'l-i'tikâdı peygüle-i eşvâkuñda nefehât-ı vişâlün ile mu'athtar eyle.

İlâhî! Eger cemî'-i mevcûdât-ı sâbıka vü lâhıka 'aded-i rîg-i biyâ[bâ]n u ahcâr kadar ma'âşî vü haţâyâya mürtekib olsalar senün saltanatuna zerre kadar nokşân gelmez ve cümle-i maḥlûkât-ı mütelâhıka miqdâr-ı nebâtât ve evrâk-ı eşcâr deñlü 'ibâdet ü tã'ata müdâvemet kılsalar senün pâdişâhlıguñ için hiç nesne artmaz.

İlâhî! Rişte-i âmâlumi tiğ-ı hırmân ile kaţ' idüp 'adâd-ı maḥrûmînden kılma ve kemend-i iqbâlumi ḥançer-i idbâr ile bürîde kılup fırağ-ı me'yûsînden eyleme.

İlâhî! Bâğ-ı dilde 'inâyetün nesâ'imîn tenessüm itdürüp ser-sebz ü feraḥ-fezâ eyle ve gülşen-i cânda hidâyetün bülbüllerin terennüm itdürüp ḥurrem ü dil-güşâ eyle.

İlâhî! Yevm-i kıyâmetde ²⁷﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾ zümresinden ma'dûd u maḥtût kılup ni'am-ı luţfuñdan maḥrûm ve rûz-ı nedâmetden ²⁸﴿وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ fırkasından maşûn u maḥfûz tıutup zebâne-i kaḥruña mûm eyleme.

İlâhî! Ma'ârif âftâbın ufğ-ı sa'âdetden tâli' idüp âsmân-ı dilde rûşen ü tâbân ve fezâ'il mâhın maşrıq-ı hidâyetden lâmi' kılup semâ-yı ḥâţırda münevver [ü] dirâḥşân eyle.

İlâhî! Andelîb-i gülzâr-ı şerî'atı gülbün-i ṭarîkatde cân-sûz şît u şadâ birle güyâ ve bülbül-i mergzâr-ı ḥaḳîkati şecere-i ma'rifetde âvâze-i dil-efrûz ile ḥoş-edâ eyle.

İlâhî! Bustân-ı a'mâli mâ'-i vera' u şalâḥ ile ter ü tâze kılup ser-sebz ü muḥadḍâr ve gülistân-ı 'irfân u ḥâli âb-ı imân u felâḥ birle neşv ü nemâ virüp ser-efrâz u müdemmer eyle.

İlâhî! Tavâf-ı Beytü'l-ma'mûr-ı ḥaḳîkat için kaţ'-ı mesâfât-ı ba'ide idüp ḥâr-ı muğaylân cefâsından ḥâţırı şikeste olan 'aşıkları maḳşûdına irgür ve ziyâret-i Ka'be-i ṭarîkat için tayy-ı felevât-ı medîde kılup ta'ab-ı râh belâsından dil-beste olan şādıklar murâdına irişdür.

İlâhî! Binâ-yı imânı şöyle üstüvâr u muḥkem eyle kim rîḥ-i şarşar-ı vesvese-i şeytândan aslâ mütezzezil ve ka'ide-i İslâm'ı bir vechle müstaḥkem eyle kim tünd-bâd-ı iğvâ-yı müfsidândan bir zerre müteḥalḥil olmaya.

İlâhî! Da'vâ-yı 'abdiyyet idersek 'âlâmet kanı ve eger lâf-ı 'ubüdiyyet ururusak 'ibâdet kanı?

İlâhî! Bezmgâh-ı beḳâda piyâle-i ḳalbi şarâb-ı 'işkuñ ile pür mâl-â-mâl ve şoḥbetgâh-ı vefâda sāğar-ı ḥâţırı mey-i maḥabbetün ile memlü ve bî-melâl eyle.

²⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Mutaffifîn Sûresi 83/22, "İyiler kesinkes cennettedir."

²⁸ Kur'ân-ı Kerîm, İnfitâr Sûresi 82/14, "Kötüler de cehennemdedirler."

İlâhî! Teferrücgâhuñ gönül gülistânıdır, cennet büstânı degül ve sarây-ı ma'muruñ dil-i hândânıdır, bihişt eyvânı degül.

İlâhî! Dem-â-dem eşk-rîzân olanlaruñ 'amelleri sebzezârın âb-ı çeşm ile tâze vü handân ve öz cânı için giryân olanlaruñ sa'yleri gülzârını hurrem ve cennet-nişân eyle.

İlâhî! 'Ömrümüz hilâli dırağşân olup dâ'ire-i bedre varmadın maħall-i husûfa irgürme ve va'düm âftâbı tabân olup nışf-ı nehâra yitişmedin menzil-i küsûfa gönderme.

İlâhî! Erbâb-ı hâcâtuñ cevfi leylde olan münâcâtı haqqıyçün bizi 'adâd-ı maħrûmînden itme ve aşhâb-ı münâcâtuñ miyân-ı şebde olan 'irfânı hürmetiyçün fıraq-ı me'yûsînden eyleme.

İlâhî! Hâk-i pâ-yı mîrân-ı tarîkat ve türâb-ı kadem-i 'azîzân-ı haqqîkat haqqıyçün zebânımız dem-i âhîrde kelime-i *lâ-ilâhe illa'llâh Muħammedün Resûlü'llâh*²⁹ ile dâ'im ü dâbit eyle ve âbâmuzı ve ecdâdımız ve ihvân u ahvâtımız ve hayr u ihsânın gördüğümüz hullânı ve cemî'-i ehl-i imânı gufrânıñ ni'meti ile muğtenem ve ihsânıñ 'âtıfeti ile muħterem ü mükerrerem eyle.

İlâhî! Esmâ-yı zât u şifâtuñ haqqıyçün ve seyyid-i kâ'inâtuñ hürmetiyçün.

İlâhî! Âdem-i Şafi'nün çekdüğü belâ ve irdüğü şafâsı için ve cebhesinde olan nûr-ı Muştâfâ'sı için.

İlâhî! Şahrâ-yı Tih'de Kelim'ün ser-gerdânlığıyçün ve İbrâhîm-i Halîl'ün nâr-ı Nemrûd'da olan gülistânı için.

İlâhî! 'İsâ'nuñ kavmi elinde çekdüğü derd ü belâsı ve Yûnus'ın baṭn-ı hûtda olan zâr u 'anâsı için.

İlâhî! Ya'kûb'ın dîde-i giryânından aḡan eşk-i hûn yaşı için ve Eyyûb'ın belâ vü miḡnetde şabrı ve istînâsı için.

İlâhî! Şehîdler kanı için ve ma'sûmlar cânıyçün ve üç yüz on üç mürsel ve yüz şuhuf ve dört kitâb için ve 'amme-i evliyâ-yı zevî'l-elbâb ve aḡbâb-ı rabbü'l-erbâb için dem-i âhîrde cemî'-i ehl-i imân ile kelime-i şehâdet ile göçür ve rûḡımız maḡâm-ı 'illiyîne imân-ı kâmil ile uçur. (*Devha*, vr. 6b-10b)

3.2.7. Eserin Tabakaları ve Eserdeki Biyografi Sayısı

Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'de her padişah döneminin birer tabaka kabul edilerek eserin 10 tabakaya ayrıldığı yukarıda söylenmişti. Ahmed bin Derviş Halife, eserini asıl eserde olduğu üzere 10 tabaka olarak tanzim etmiş, diğer *Şakâ'ik* mütercimlerinin (Belgradlı Hâkî, Edirneli Mecdî, Amasyalı İbrahim bin Ahmed) aksine tabaka başlıklarını da Türkçe kaleme almıştır.

²⁹ "Allah'tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed Allah'ın elçisidir."

Fihrist-i Kitâb

Tabaka-i Evvel 'Oğmân Ğâzî zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Bânî Orhan Pâdişâh zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Bâliğ Sultân Murâd zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Râbi' Sultân İldırım Ğân zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Ğâmis Sultân MeĞemmed Ğân zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Sâdis Ğâzî Murâd Ğân zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Sâbi' Sultân MeĞemmed Ğân zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Bâmin Sultân Bâyezîd Ğân zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i Tâsi' Sultân Selîm Ğân zamânında olanları bildürür
 Tabaka-i 'Âşir pâdişâhımız Sultân Süleymân Ğân zamânında olanları bildürür
 (*Devha*, vr. 10b)

Devhatü'l-irfâniyye'nin *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin ilk tam tercümesi olduğu yukarıda ifade edilmişti. *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin tamamında 521 şahsın biyografisi anlatılmıştır. *Devhatü'l-irfâniyye*'deki biyografiler ile *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'deki biyografiler tabakalara göre mukayese edildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tabakalar	<i>Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye</i> ³⁰	<i>Devhatü'l-irfâniyye</i> ³¹
1. Tabaka Osman Ğâzî	7	7
2. Tabaka Orhan Ğâzî	11	11
3. Tabaka I. Murâd	7	7
4. Tabaka I. Bâyezîd (Yıldırım)	33	32
5. Tabaka I. Mehmed	21	21
6. Tabaka II. Murâd	40	40
7. Tabaka II. Mehmed (Fâtih)	89	89
8. Tabaka II. Bâyezîd	101	100
9. Tabaka I. Selîm (Yavuz)	70	69
10. Tabaka I. Süleymân (Kanunî)	142	150
Toplam	521	524

³⁰ Bu sayı Muhammet Hekimoğlu'nun *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* neşrindeki madde başı olarak bildirilen biyografiler sayılarak belirlenmiştir. Dördüncü tabaka âlimlerinden İbnü'l-Cezeri'nin biyografisinde üç oğlunun hayat hikâyesine ayrı ayrı yer verilmiştir. Bu biyografiler de müstakil bir hâl tercümesi olarak değerlendirilerek toplam sayıya dâhil edilmiştir. Onuncu tabakanın sonundaki müellif Taşköprizâde'nin otobiyografisi toplam sayıya dâhil edilmemiştir.

³¹ Onuncu tabakanın sonundaki Taşköprizâde biyografisi ve mütercimnin otobiyografisi bu sayıya dâhil edilmemiştir.

Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'nin dördüncü tabakasındaki Şeyh Ali eş-Şirâzî, sekizinci tabakasındaki Süleyman el-Karamanî ve dokuzuncu tabakasındaki Bursalı Şeyh Muslihiddin'nin biyografileri *Devhatü'l-irfâniyye*'de bulunmamaktadır. Ya Ahmed bin Derviş'in tercümesine esas aldığı *Şakâ'ik* nüshasında da bu biyografiler yoktur veya mütercim dalgınlıkla bu biyografileri çevirmeyi unutmuş olmalıdır. *Şakâ'ik*'in aslında bulunmayıp da *Devhatü'l-irfâniyye*'nin onuncu tabakasında yer alan biyografiler ise şöyledir: Kurd Çelebi, Şeyh İbrahim-i Gülşenî, Şeyh Aliyy-i Mısırî, Abdülhay bin Pîrî Paşazâde, Ebussuûdzâde Ahmed Çelebi, Ebussuûdzâde Mehmed Çelebi, Sinan Çelebi, Abdüllatif Çelebi.

Örnek Biyografi:

Mevlânâ Edebâli

Hâzret-i 'Ođmân-ı Ğâzî *'aleyhi rahmetü'l-Bârî* serîr-i 'adâlete ve pâye-i hîlafete hicret-i nebeviyyenün altı yüz toğksan toğkuzu senesinde cülüs eylediler. Zamâneleri fuzalâsından biri mevlâ'l-mevâlî Edebâli hâzretleridür kim bilâd-ı Karaman'da vücûda gelüp 'ulûmdan ba'zısını 'aşrı 'ulemâsından tağşîl itdüklerinden soğra bilâd-ı Şâm'a rığlet, mevlâsinden 'ulûmuñ tekmiinde diđđat idüp zamânesi 'ulemâsınuñ zirvesi ve fuzalâsınuñ kıdvesi ve imâm-ı zamân ve müftî-i devrân oldılar ve ba'dehu vağan-ı ağlılerine gelüp Sultân 'Ođmân ile mülâkât idüp mağbûl-i nazâr-ı sultân ve müşârun ileyh[e] a'yân oldılar. 'Ođmân Ğâzî dağı umûr-ı saltanatda ve mühimmât-ı diyânetde olan 'ukdelerini anlara hâll itdürürler idi ki zirâ 'âlim ü 'âmil ü kâmil [idi] ve tağşîl-i 'ulûm-ı zâhireden soğra tarîğ-ı 'ulûm-ı bâtıniye 'avdet idüp ehl-i mürüvvet ve müstecâbü'd-da' ve oldılar. Hattâ cemî'-i nâs enfâs-ı şerîfelerini mübârek bilüp kadem-i şerîflerine yüzler sürüp du'â iltimâs iderler idi. Ve dağı erbâb-ı siyer buyurmuşlar kim 'Ođmân Ğâzî *rahmetu'llâhi 'aleyh* bir gece 'âlem-i h'âbda gördiler kim ay, hâzret-i şeyhüñ mübârek cebîninden çıkup şâh-ı ehl-i imân hâzret-i 'Ođmân'ıñ mübârek cebîninden içerü girür ve dağı şâhuñ südde-i mübârekelerinden bir 'azîm dirâğt zâhir olur kim sâyesi eflâki ihâta idüp ve tağtında cibâl ü enhâr u edmâr ve şığâr u kibâr harâdet ü zirâ'at iderler. Hemân 'ale's-şabah bu vâkı'ayı şeyh hâzretlerine tağrîr eylerler. Anlar dağı secde-i şükr idüp sa'âdet-i ebedî ve pâye-i sermedî ile beşâret idüp kerîmelerini Ğâzî 'Ođmân'a bi's-şer'î'l-kavîm ve'n-nehci'l-müstakîm zevcelige ihsân eylediler. Ğâzî 'Ođmân dağı bi's-şıđđ ve's-şafâ ve bi't-tav' ve'r-rızâ kabûl eylediler. Hattâ ol âhîret hatunından bir niçe evlâdı oldu. Hıuşûşa Orhan'ıñ vâlidesidür. Şeyh hâzretleri hicretüñ yedi yüz yigirmi altı senesinde cenâb-ı âhîrete müteveccih oldılar. Ol zamânda sinn-i şerîfleri yüz yigirmide idiler. Ol şâhib-i himem için Ğâzî 'Ođmân ve sâ'ir erkân mâtem idüp emr-i techîz ü tekfinini ber-muğtezâ-yı şer'-i şerîf yirine koyup defn eylediler. Şâh hod şeyhüñ hayâtlarında anlar için bir zâviye-i ğarrâ bünyâd eylediler idi. El-ân mânend-i dünyâ ve müsâfir-hâne-i ra'nâdur ve bir aydan soğra kerîmeleri dağı kendülere vâsıl olup üç aydan soğra 'Ođmân Ğâzî de bilâd-ı İslâm'a hân iken sultân-ı aşhâb-ı cinân oldılar. Revânına hezâran hezâr rahmet-i ilâhî iriše. Âmîn.

- Alp, Gökhan. (2020), *İbrahim bin Ahmed el-Amasi'nin Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyyesi*, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Basılmamış Dr Tezi, Kırıkkale.
- Ârif. (1332), "Devlet-i Osmaniye'nin Te'essüs ve Tekarrürü Devrinde İlim ve Ulema", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, S 2, s. 137-144.
- Babacan, İsrail, (2014), "Habîbî, Acem Habîbî, Habîbî-i Azerbaycânî, Habîbî-i Bergüşâdî, Habîbî Çelebi" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/habibi-acem-habibi-habibii-azerbaycani> [erişim tarihi: 01.10.2020]
- Babinger, Franz. (1992), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Kültür Bak. Yay., Ankara.
- Balcı, Rüştü (çev.). (2012), *Kâtib Çelebi, Keşfü'z-zünûn*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Bursalı Mehmed Tahir. (1342), *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Donuk, Suat (hzl.). (2017), Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî-Tekmiletî's-Şakâ'ik, Nev'îzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- Edirneli Mecdî Efendi. (1989), *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*, (tıpkıbasım: Abdülkadir Özcan) Çağrı Yay. İstanbul.
- Ekinci, Ramazan (2020), "Habîbî Ahmed bin Dervîş", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/madde-32> [erişim tarihi: 27.11.2020]
- Ekinci, Ramazan (hzl.). (2017), Uşşâkîzâde İbrahim Hasîb, *Zeyl-i Şakâ'ik, Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- Ekinci, Ramazan (hzl.). (2018), Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-fuzalâ, Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- Fihrisü'l-Mahtûtatî't-Türkiyye el-Osmâniyye elletî iktinethâ Dârü'l-Kütübî'l-Kavmiyye minzû'âm 1870 hattâ nihâye 1980 m.*
- Gönül, Behçet. (1945), "İstanbul Kütüphanelerinde Al- Şakâ'ik Al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, C VIII, s. 136-168
- Hekimoğlu, Muhammet (çev.). (2019), *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî-Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- İz, Fahir. (1996), *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yay., Ankara.
- Kaplan, Yunus. (2013), "Lâyihî Mustafa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/layihi-mustafa> [erişim tarihi: 01.10.2020]

- Kesik, Beyhan. (2014), “Habîbî, Şeyh Seyyid Habîbî İsmail Efendi” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/habibi-seyh-seyyid-habibi-ismail> [erişim tarihi: 01.10.2020]
- Okuyucu, Cihan– Kartal, Ahmet– Köksal, Fatih. (2011), *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, Kesit Yay. İstanbul.
- Tan, Muharrem (çev.). (2007), *Taşköprülüzade - Osmanlı Bilginleri (eş-Şakâ'iku'n-Nu'maniyye fi-ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye)*, İz Yay., İstanbul.
- Tanman, M. Baha. (1992), “Balat Câmii ve Tekkesi” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C 5, İstanbul.
- Tulum, Mertol (hızl.). (2014), *Sinan Paşa, Tazarru-nâme*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- YAZICI, Mehmet Yunus. (2019), “Seyyid Mustafa'nın Hakâ'iku'l-Beyân Fî-Tercemeti Şakâ'iku'n-Nu'mân Tercümesi ve Zamîme-i Şakâ'iku'n-Nu'mân Adlı Şakâ'ik Zeyli”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, C 6, S 12, s. 144-164.
- YAZICI, Mehmet Yunus. (2020), *Belgratlı Hâkî'nin Şakâ'ik Tercümelere*, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Basılmamış Dr. Tezi, Kırıkkale.
- Yılmaz, Mehmet. (2013), *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul.